

บทที่ 1

บทนำ

ในสังคมเชิงซ้อนทุกสังคม ย่อมมีลักษณะของก้าวแรงงานและจัดลักษณะงานออกเป็น ลำดับทั้งความสูงต่ำของเกียรติและสิทธิพิเศษ ฐานะตำแหน่งการงานที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อ สังคมเป็นส่วนรวมมักจะถูกจัดไว้ในลำดับสูง ฐานะตำแหน่งที่ต้องใช้เวลาฝึกหัดและอบรมเป็นเวลายาวนาน และใช้ความสามารถพิเศษ ความเฉลียวฉลาด และสติปัญญา มักจะลำดับชั้นถัดลงมา จำนวน คนที่อยู่ในชั้นดังกล่าวนี้มักจะมีเป็นส่วนน้อยในสังคม ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่อยู่ชั้นต่ำลงมาคือบุคคลที่ ประกอบอาชีพที่ต้องใช้กำลังกายและแรงงานทุกชนิด โดยได้ส่วนตอบแทนน้อย มีสิทธิพิเศษน้อยกว่า พวกแรก

ในระหว่างชีวิตของบุคคล ความเปลี่ยนแปลงในค่านิยมไม่ว่าจะเป็นไปในแนวสูงขึ้น ภายเกียรติและสถานภาพทางสังคม หรือต่ำลงก็ตาม จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นการเลื่อนชั้นทางสังคม ของบุคคลได้ เพราะบุคคลที่มีฐานะทางอาชีพสูงขึ้นมีความพยายามที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมด้วย ขณะเดียวกันผู้ที่เปลี่ยนอาชีพไปในด้านต่ำลงก็พยายามที่จะรักษสถานภาพเดิมในสังคมไว้ แต่ในสังคม ระเบียบวาระหรือสังคมปิด บุคคลจะถูกกำหนดสถานภาพทางสังคมด้วยชาติกำเนิดของตน ไม่ให้ล่วง ลำดับชั้นกันอย่างเด็ดขาด คนวรรณะหนึ่งจะไปทำการงานอาชีพของอีกวรรณะหนึ่งไม่ได้ จะย้ายเปลี่ยน วรรณะกันก็ยิ่งไม่ได้ ทั้งวรรณะที่ต่างกันนี้มีลำดับชั้นสูงต่ำกว่ากันด้วย ในสังคมที่ตรงกันข้ามกับระบบ วรรณะ สมาชิกจากชั้นธรรมดาสามัญอาจจะเลื่อนขึ้นมาเป็นสมาชิกในชั้นสูง ได้คงอาศัยปัจจัยหลาย ประการ อาทิเช่น การศึกษา ความสามารถพิเศษ ความเฉลียวฉลาด สติปัญญา ความเพียรพยายาม ของบุคคล แม้บุคคลนั้นจะมีชาติกำเนิดหรือภูมิหลังอย่างไร ก็สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมของตนขึ้นมา ได้

ในสังคมไทย ในอดีตชั้นหรือฐานะทางสังคมถือกันว่าการกำหนดด้วยชาติวุฒิ คุนวุฒิ และ วิทยวุฒิ ในเรื่องชาติวุฒิ คนที่มีชาติกำเนิดเหมือนกันย่อมมีฐานะทางสังคมเท่ากัน สังคมไทยสมัยโบราณ การแบ่งชั้นทางสังคมขึ้นอยู่กับว่าผู้นั้นเป็นเจ้านายหรือเป็นขุนนาง หรือเป็นไพร่หรือเป็นทาส เมื่อ บุคคลเกิดมาอยู่ในชนชั้นใดแล้วก็มักจะอยู่ในชนชั้นนั้น การเปลี่ยนฐานะจากการเป็นไพร่หรือทาสขึ้น มาเป็นขุนนางจึงเป็นเรื่องยากมาก

ความรู้ความสามารถและความประพฤติกของบุคคลประกอบเป็นคุณวุฒิที่แสดงถึงความเหมาะสมในตำแหน่งหน้าที่ ความรู้อาจจะทราบได้จากปริญญา ประกาศนียบัตร หรือกิจกรรมที่ได้ปรากฏอยู่ การจะลงความเห็นว่าใครดีกว่าใครเป็นการยาก เพราะวิชามีต่าง ๆ กัน และวิชาหนึ่งก็มีหลายแขนง คนหนึ่งรู้ทุกวิชาหรือทุกแขนงย่อมไม่ได้ คนหนึ่งอาจจะรู้ดีในวิชาหนึ่งหรือแขนงหนึ่ง และคนหนึ่งก็อาจจะรู้ดีในวิชาหรือสาขาอื่นจึงเปรียบเทียบกันยาก ความสามารถนั้นเห็นได้จากการกระทำที่เกิดจากความคิดของบุคคลว่าทำได้ถูกต้องหรือไม่ มีคุณสมบัติของตนเองและคอสวนรวมมากน้อยเพียงไร และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้ว่า "คำว่าสามารถควรจะแปลเสียให้กว้างที่เดียวว่า อาจจะทำกรางงานให้เป็นผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้ที่มีโอกาสเท่า ๆ กัน" ¹ ส่วนความประพฤตินั้นเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะดำเนินไปเพื่อให้เป็นที่นิยมแห่งคนทั้งหลาย ความประพฤติซึ่งตรงต่อคนทั่วไปเป็นลักษณะแห่งผู้ใหญ่แท้จริง และถึงผู้ที่ยังอยู่ในตำแหน่งผู้น้อย ถ้าประพฤติดีเช่นนี้ย่อมเป็นผลดีแก่ตัวเอง ทำให้คนนิยมรักใคร่ในเรื่องวิญญูชนคนไทยนับถือผู้สูงอายุ เพราะถือว่าเป็นผู้เกิดก่อน มีสติปัญญา มีความรู้ ความคิดอ่าน และประสบการณ์ในชีวิตมากกว่า ดังนั้นบุคคลใดที่ถึงพร้อมด้วยชาติวุฒิ คุณวุฒิ และวิญญูชน จึงเป็นชนชั้นผู้มีตระกูล

ในปัจจุบัน ชั้นทางสังคมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ อาทิเช่น อาชีพ คนที่มีอาชีพเดียวกันถือได้ว่าเป็นผู้มีฐานะทางสังคมเท่ากัน อาชีพบางอาชีพ เช่น อาชีพพวกราวนา ชาวไร่ ชาวสวน ย่อมถือได้ว่าเป็นอาชีพที่มีฐานะทางสังคมเท่ากัน ในสังคมเดียวกันบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงโดยดูจากรายได้ของบุคคลนั้น ถ้าบุคคลนั้นมีรายได้สูงและเป็นคนร่ำรวยก็ถือว่าเป็นคนชั้นสูง คนมีรายได้ปานกลางถือว่าเป็นคนชั้นกลาง ส่วนคนจนรายได้น้อยถือว่าเป็นคนชั้นต่ำ ในสังคมที่ถือเอารายได้เป็นเครื่องชี้ถึงชั้นทางสังคม คนมีรายได้น้อยหรือรายได้ปานกลาง หากมีความรู้ความสามารถ มีความเพียรพยายามในการทำงานจนมีรายได้เพิ่มพูนมากขึ้น ก็อาจเปลี่ยนจากคนชั้นต่ำหรือคนชั้นกลางมาเป็นคนชั้นสูง นอกจากอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจแล้วอาจจะพิจารณาจากลักษณะ

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ปกิณกคดี (พระนคร : สำนักพิมพ์คลัง-วิทยา, 2518), หน้า 100.

ชีวิตความเป็นอยู่ เช่น อาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ไม้สอยอุปโภคบริโภค
สำเนียงพูดจา ภูมิลำเนา ภาษาและเชื้อชาติ เป็นต้น

* ในสังคมไทย การศึกษาในต่างประเทศอาจถือได้ว่าเป็นเครื่องเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอย่าง
หนึ่งสำหรับคนไทย นักเรียนไทยจึงต้องพยายามขวนขวายหาทางไปศึกษาในต่างประเทศให้ได้ จะ
เป็นโดยวิธีสอบชิงทุนหรือโดยทุนส่วนตัว หรือแม้บางคนจะไม่มีทุนก็ค้นรหาวิธีไปให้ได้ ทั้งนี้เพราะ
การเคยผ่านต่างประเทศ ย่อมหมายถึงการเพิ่มค่าให้กับตนเอง หมายถึงเกียรติ ชื่อเสียง และ
ความก้าวหน้า และเพราะการศึกษาจากต่างประเทศนั้นเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การเลื่อนชั้นทาง
สังคมของบุคคลนั้น

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

การศึกษาเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงในสมัยรัชกาล
ที่ 6 - 7 (พ.ศ. 2453 - 2475) นั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิจัยโดยตรง นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง
นี้เมื่อได้ศึกษาจบและกลับมาเมืองไทย ได้ประกอบอาชีพการงาน เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนฐานะทาง
สังคม และได้มีส่วนช่วยผลักดันให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงเป็นประเทศทันสมัยขึ้นตามพระบรม
ราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) นั้น
เรียกได้ว่าเป็นยุคของการปฏิรูปหรือยุคของการทำให้ประเทศทันสมัย งานปฏิรูปหลายอย่างได้เกิด
ขึ้นในสมัยนี้ เช่น การริเริ่มปลดปล่อยทาส การตั้งสภาที่ปรึกษาที่เรียกว่าที่ปรึกษาส่วนพระองค์ และ
ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน การปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น

ในด้านการปฏิรูปการศึกษานั้น มีการเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาของไทยที่เคยอยู่ในวัดมา
เป็นโรงเรียน ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการตั้งโรงเรียน
เมื่อปี พ.ศ. 2415 หรือการจักส่งนักเรียนไทยไปศึกษา ณ ต่างประเทศด้วยการตั้งทุนเล่าเรียน
หลวง โปรดฯให้วางระเบียบเงินทุนหลวงช่วยเหลือการศึกษาของนักเรียนให้ได้ไปเรียน ณ ต่าง
ประเทศ ใน พ.ศ. 2440 เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาให้เป็นแบบทางการขึ้น มีกฎเกณฑ์ มี

แบบแผน มีหลักสูตร คำราเรียน มุ่งความรู้ในวิชาการสมัยใหม่ ผลก็คือเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนสนใจการศึกษามากขึ้น พัฒนากำลังคนให้มีความรู้ความสามารถเพื่อมาช่วยประเทศให้เจริญขึ้น ในสมัยของพระองค์ข้าคแคลนคนมีความรู้มาก ปัญหาที่พระองค์ได้ทรงแก้เป็นการเฉพาะหน้า โดยการจ้างชาวต่างประเทศให้มาเป็นทีปรึกษาหรือทำการไปพลางก่อน ทั้งที่มีได้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทำเช่นนี้เลย คงในพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ว่า

③ ". . . . . ในเมืองเราเวลานี้ ไม่ซัดสนอันใดยิ่งกว่าคน การเจริญอันใดจะเป็นไปไม่ได้เร็วก็เพราะเรื่องคนน้อยอย่างเดียว เพราะเหตุซัดสนเช่นนี้จึงต้องจำใจใช้ฝรั่งในที่ซึ่งคนของเรายังมีความรู้และความสามารถไม่เพียงพอ แต่การใช้อย่างนั้นไม่ใช่เป็นการง่าย และก็รู้ซัดเจนอนอยู่ในใจด้วยว่า เขาเป็นคนต่างภาษาต่างชาติ จะซัดตรงจงรักภักดีอะไรต่อเราหนักหนา ก็ชั่วแต่มาหาทรัพย์กลับไปบ้าน . . . . ."¹

ด้วยเหตุนี้จึงทรงสนับสนุนวิชาการชั้นสูงในต่างประเทศด้วยการตั้งทุนเล่าเรียนหลวง ใน พ.ศ. 2439 โปรดฯ ให้กระทรวงธรรมการจัดการสอบไล่ประจำปี คัดเลือกนักเรียนที่ควรจะได้รับพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงส่งไปเรียนในยุโรปปีละ 2 คน นอกจากนั้นก็มีการทรงอื่น ๆ จัดส่งข้าราชการที่มีความรู้ไปศึกษาต่อในยุโรปและอเมริกา จุดมุ่งหมายก็เป็นอย่างเดียวกันคือต้องการคนมีวิชาความรู้มาช่วยราชการบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า

เมื่อบุคคลเหล่านี้สำเร็จการศึกษากลับมาในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีตำแหน่งหน้าที่การงานในวงราชการไทยในระดับบริหาร หรือมีหน้าที่ราชการในตำแหน่งสูง หรือเป็นนักวิชาการที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาถึงปัจจัยในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลเหล่านี้ การที่บุคคลเหล่านี้มีการเลื่อนฐานะทางสังคมสูงขึ้น (upward mobility) มีโอกาสก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งต่าง ๆ ทางราชการประการหนึ่งโดยได้รับการศึกษาระดับปริญญาจากต่างประเทศ ในระบบสังคมเปิดการเลื่อนฐานะจะขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของสังคมนั้น เมื่อเปรียบเทียบ

¹พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เล่ม 2 (2506), หน้า 146 - 147 .

สถานภาพของบุคคลเหล่านี้กับสถานภาพของบิดาของบุคคลเหล่านี้ จะมีสถานภาพสูงต่ำแตกต่างกันเพียงไร ปัจจัยต่าง ๆ เป็นต้นว่า ภูมิฐานะเดิม ภูมิหลังของบุคคลเหล่านี้ ระดับการศึกษา อาชีพ ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนในการเลื่อนชั้นของบุคคลเหล่านี้มากน้อยเพียงไร

ควยเหตุที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2453 - 2475 โดยตรง จึงเป็นเรื่องน่าศึกษาว่าการศึกษาจากต่างประเทศมีส่วนช่วยให้บุคคลเหล่านี้มีการเปลี่ยนฐานะตำแหน่งทางสังคมมากน้อยเพียงไร อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคลเหล่านี้ย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญในการวิจัยเรื่องนี้

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมนั้น ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงในลักษณะและสถานะทางอาชีพของครอบครัว โดยถือเอาอาชีพของหัวหน้าครอบครัวเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงหรือเลื่อนฐานะทางสังคมของบุคคลใดนั้นย่อมขึ้นกับลักษณะของอาชีพนั้น ๆ ภูมิหลังของครอบครัว เช่น สถานะทางสังคมของครอบครัว การศึกษาและอาชีพของบิดา การศึกษาของบุคคลนั้น การติดต่อกับสังคม เช่น การย้ายถิ่น การติดต่อกับเขตเมือง

ผลการวิจัยในเขตชนบทของประเทศไทย ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีโอกาสมากที่จะเลื่อนฐานะทางสังคม มีอาชีพที่จกอันค้ำไว้สูงกว่าบิดา และได้มีการเลื่อนชั้นทางสังคมมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่นำบุคคลไปสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพในระดับสูง สำหรับการศึกษการเลื่อนชั้นทางสังคมในเขตเมืองก็พบเช่นเดียวกันว่า คุณลักษณะทางสังคมด้านหนึ่งคือระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับระดับชั้นทางสังคม กล่าวคือ ผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงมีสัดส่วนของผู้ที่มีการศึกษาสูงมากกว่าผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงหรือผู้ที่คงอยู่

¹ขวัญใจ เลอจันทร์, "การเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514)

ในชั้นสังคมเดิม¹

จากการศึกษาของ Lipset & Bendix พบว่าคนมักจะเปลี่ยนงานมากกว่าเปลี่ยนอาชีพ และมักจะเปลี่ยนอาชีพมากกว่าย้ายไปอยู่ชุมชนอื่น² จากลักษณะสามประการของการเลื่อนฐานะทางสังคมของชนชั้น พบว่าคนที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะหนึ่ง เช่น เปลี่ยนงานก็มักจะเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นด้วย เช่น เปลี่ยนสถานที่อยู่³

จากการศึกษาในบริเวณเมืองคลีฟแลนด์ประเทศสหรัฐอเมริกา ชี้ให้เห็นว่าชั้นสังคมของบิดาเป็นสิ่งสำคัญในการที่ทำให้บุตรเขาเล่าเรียนในชั้นมหาวิทยาลัย⁴ ถึงแม้ว่าความสามารถส่วนตัวบุคคลจะมีความสำคัญต่อการศึกษา แต่ชั้นสังคมของบิดามารคาก็มีความสำคัญอยู่มาก พบว่าร้อยละ 29 ของบุตรคนอาชีพไม่มีฝีมือ และร้อยละ 40 ของบุตรคนอาชีพแรงงานที่มีฝีมือ จะมีแผนการเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย⁵ จากการศึกษาของศูนย์วิจัยของมหาวิทยาลัยมิชิแกน โดยการสุ่มตัวอย่างจากคนอเมริกัน ในปี 1952 ชี้ให้เห็นว่าเพียงร้อยละ 6 ของบุตรคนอาชีพที่โชก่าลังกาย และร้อยละ 3 ของบุตรคนอาชีพพลีกรรมเท่านั้นที่เข้าเรียนมหาวิทยาลัย เมื่อเปรียบเทียบกับร้อยละ 25 ของบุตรคนในอาชีพที่โชก่าลังกาย และร้อยละ 64 ของบุตรคนในอาชีพที่โชก่าลังกาย และบุตรเกษตรกรร้อยละ 81 ไม่ได้จบชั้นมัธยมปลาย ขณะที่เพียงร้อยละ 30 ของบุตรคนชั้นกลางเท่านั้นที่ไม่ได้จบชั้นมัธยมปลาย⁶

¹ปิยฉัตร สุวรรณวัตร, "การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในเขตเมือง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518)

²Seymour Martin Lipset & Reinhard Bendix, Social Mobility in Industrial Society, (Los Angeles : A University of California Press, 1960), p. 184.

³Ibid., p. 160.

⁴Ibid., p. 231.

⁵Ibid., p. 231.

⁶Ibid., p. 98.

จากงานวิจัยของ Hans-Dieter Evers¹ ในเรื่องเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในประเทศไทย เขาพบว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมก่อน พ.ศ. 2475 นั้น อัตราการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงกว่าหลัง พ.ศ. 2475 แมวก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้านายและเชื้อพระวงศ์ได้รับราชการตำแหน่งสำคัญ ๆ ในทางการเมือง ส่วนตำแหน่งต่ำ ๆ ในทางราชการจะเปิดโอกาสให้แก่คนธรรมดาสามัญที่ไม่แน่นอนอยากเป็นข้าราชการ คนเหล่านี้มาจากกรุงเทพฯ และชนบท และมีโอกาสที่จะเลื่อนตำแหน่งได้ แต่หลัง พ.ศ. 2475 แล้ว การแข่งขันกันเข้ารับราชการมีมากขึ้น ผู้ที่มาจากชนบทและผู้ที่มีภูมิหลังมาจากครอบครัวชั้นต่ำจะเข้ารับราชการได้ยากขึ้น เนื่องจากจำนวนข้าราชการมีมากแล้ว และผู้ที่ได้รับปริญญาจากต่างประเทศเข้ารับราชการมีจำนวนเพิ่มขึ้น H.D. Evers ศึกษาเปรียบเทียบภูมิหลังทางสังคมและการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุของข้าราชการที่มีตำแหน่งสูง ๆ ในกระทรวงต่าง ๆ ที่เข้ารับราชการก่อน พ.ศ. 2475 และหลัง พ.ศ. 2475 จากข้อมูลของเขาสรุปได้ว่าอัตราการเลื่อนชั้นทางสังคมหลัง พ.ศ. 2475 ไคลคลง ทั้ง ๆ ที่ยังคงมีความเจริญแบบเมือง และระบบราชการอยู่ ความเจริญแบบเมืองในสังคมที่มีโครงสร้างหลวม ๆ อาจนำไปสู่การเกิดระบบชนชั้นที่มีกฎเกณฑ์ตายตัวมากขึ้น อัตราการเลื่อนชั้นทางสังคมลดลงชั่วคราว

แนวความคิดในการวิจัย

แนวความคิดสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ทางสังคม (Social Mobility) หมายถึงการเลื่อนจากตำแหน่งทางสังคมหนึ่งไปยังอีกตำแหน่งหนึ่งของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล บุคคลได้รับการจำแนกแจกสรรให้มีตำแหน่งทางสังคมต่างกัน ตำแหน่งทางสังคมหรือสถานภาพทางสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงไประหว่างช่วงชีวิตของบุคคล การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมของบุคคลอาจเป็นไปในรูปที่บุคคลมีสถานภาพทางสังคม

¹ Hans-Dieter Evers, "The Formation of a Social Class Structure : Urbanization, Bureaucratization and Social Mobility in Thailand", Northern Illinois University, American Sociological Review, 31 (August 1966): 480-488.

สูงขึ้น หรือมีสถานภาพทางสังคมต่ำลง

ในระหว่างชีวิตของบุคคล ความเปลี่ยนแปลงในค่านาอาชีพไม่ว่าจะเป็นไปในแนวสูงขึ้น ควบเกียรติและสถานภาพทางสังคม หรือต่ำลงก็ตามจะเป็นดัชนีที่ชี้ให้เห็นการเลื่อนฐานะทางสังคม ควบ แต่ขณะเดียวกันผู้ที่เปลี่ยนอาชีพไปในค่านาต่ำลงก็พยายามที่จะรักษาสถานภาพเดิมไว้ในสังคม

การศึกษาถึงรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงอาชีพอาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

1. การเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ตลอดชีวิตการทำงานของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากบุคคลนั้นประกอบอาชีพที่ได้มีการจัดอันดับไว้สูงกว่าหรือต่ำกว่า อาชีพแรกเริ่ม ก็แสดงว่าบุคคลนั้นได้เลื่อนสถานภาพทางสังคมของตนขึ้นหรือต่ำลงแล้วแต่กรณี

2. การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุ หมายถึงความแตกต่างระหว่างอาชีพของบุคคลใดบุคคลหนึ่งกับอาชีพของบิดา หากบุคคลนั้นประกอบอาชีพที่ได้มีการจัดอันดับไว้สูงกว่าหรือต่ำกว่าอาชีพของบิดา ก็แสดงว่าบุคคลนั้นได้เลื่อนสถานภาพทางสังคมของตนสูงขึ้นหรือต่ำลงแล้วแต่กรณี

การศึกษาค้นคว้าอาชีพและระดับการศึกษามาเป็นแนวทางในการพิจารณาจัดชั้นทางสังคมของบุคคล และไม่ได้ใช้ดัชนีลักษณะสถานภาพ (Index of Status) ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

สำหรับในเรื่องการจัดอันดับอาชีพของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา หรืออังกฤษ ได้มีทฤษฎีการจัดอันดับอาชีพไว้ว่า อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ในการจัดระเบียบและควบคุมสังคม หรืออาชีพที่ต้องใช้ระดับสติปัญญาสูงควรจะได้รับพิจารณาจัดไว้ในอันดับสูง ซึ่งข้อเท็จจริงในสภาพสังคมโดยทั่ว ๆ ไป ต่างสนับสนุนหลักการดังกล่าว Taussig¹ ได้ยึดหลักการข้างต้นจำแนกอาชีพออกเป็น 4 อันดับ เรียงจากอันดับสูงไปหาต่ำดังนี้

¹ Pitirim A. Sorokin, Social and Cultural Mobility (New York : Free Press Paperback, 1964), p. 101.

1. อาชีพที่ปฏิบัติงานวิชาชีพ ได้แก่ นักบริหารระดับสูง และนักธุรกิจขนาดใหญ่
2. อาชีพที่ปฏิบัติงานวิชาชีพ ได้แก่ งานเสมียนในระดัสูง และนักธุรกิจขนาดเล็ก
3. อาชีพที่ใช่แรงงานฝีมือ
4. อาชีพที่ใช่แรงงานไร้ฝีมือ

การจัดอันดับอาชีพแบบของ Taussig นี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นรูปแบบของการจัดอันดับอาชีพในสังคมต่าง ๆ

ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดอันดับอาชีพ ซึ่งเห็นว่าอาชีพมีความสัมพันธ์ในทางบวก กับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวเป็นอย่างดี Sorokin ได้กล่าวว่า ทฤษฎีนี้มีมูลฐานมาจากข้อเท็จจริงโดยทั่วไปที่ปรากฏอยู่ในสังคมทุกระดับ และได้ยกตัวอย่างว่าอาชีพที่ใช่แรงงานควรเป็นอาชีพที่อยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากผู้ที่ประกอบอาชีพนี้มักจะได้รับเงินค่าตอบแทนน้อย มีเกียรติในสังคมน้อย มีมาตรฐานการครองชีพต่ำ และมีส่วนร่วมในการคุมอำนาจในสังคมน้อย

Taussig ได้จัดระดับชั้นทางสังคมตามอันดับอาชีพดังนี้

<u>ชั้นสังคม</u>	<u>อาชีพ</u>
สูง	งานประเภทวิชาชีพและบริหาร
กลาง	ข้าราชการและทหาร
	เสมียน
	พอลคา (กิจการขนาดกลาง)
ต่ำ	งานประเภทแรงงาน
	- บริการ
	- ทำงานเกี่ยวกับการขนส่ง
	- ช่างฝีมือ
	- เกษตรกร (ชาวนา ชาวสวน)
	- พอลคา

แต่สำหรับในสังคมไทยนั้น ท่านยูริได้กล่าววาทหลักเกณฑ์นี้ไม่อาจนำมาใช้กับสังคมไทยในสมัยที่ศึกษาได้ เพราะในสังคมไทยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตระกูลเก่าอาจจะถือว่าเป็นคนชั้นสูง ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถนำหลักเกณฑ์นี้มาใช้กับข้อมูลได้ แต่พิจารณาจากวงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นเกณฑ์หนึ่งที่อาจนำมาใช้กับการพิจารณาชั้นทางสังคมของบุคคล

ที่มาของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้อาศัย

1. เอกสารทางประวัติศาสตร์ ที่ได้มาจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งถือว่าเป็นเอกสารชั้นต้น อันได้แกหนังสือราชการหรือหนังสือส่วนตัวที่เสนาบดีผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาและจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษา ณ ต่างประเทศในยุคนั้นได้กราบบังคมทูลเสนอทูลพระเจ้ายุฬารัตน รวมทั้งรายชื่อนักเรียนทุน บันทึกรายชื่พระราชาคณะเสนาบดีพระราชาธิบดีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันเป็นการส่วนพระองค์ในเรื่องการจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษา ณ ต่างประเทศ
2. การสัมภาษณ์ นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวท่านเอง และข้อคิดต่าง ๆ เพื่อนำมาประกอบการเขียนเรื่องนี้
3. การส่งแบบสอบถาม เนื่องจากท่านนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงบางท่านไม่สะดวกที่จะให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้ส่งแบบสอบถามไปให้ท่านนักเรียนทุน
4. เอกสารชั้นรอง ผู้เขียนได้อาศัยหนังสือ ตำรา บทความ และวิทยานิพนธ์ ที่มีผู้เขียนขึ้นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับสาระของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ แหล่งเอกสารชั้นรองได้แก่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักบรรณสารการพัฒนาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดหนังสืองานศพในวัดบวรนิเวศวิหาร ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหอสมุดแห่งชาติ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้บุคคลเหล่านี้มีการเลื่อนชั้นทางสังคม ศึกษาภูมิหลังของนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง ระดับการศึกษา อาชีพ ตำแหน่งหน้าที่ และผู้ที่มีโอกาสไปศึกษา ณ ต่างประเทศมาจากรัฐธรรมนูญใดบ้าง

วิธีการนำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ ส่วนหนึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์และการส่งแบบสอบถาม อีกส่วนหนึ่งได้มาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ และเอกสารชั้นรอง ด้วยเหตุที่ตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์และการส่งแบบสอบถามมีจำนวนน้อย ผู้วิจัยจึงนำเสนอในรูปแบบการศึกษาเฉพาะราย

ข้อจำกัดของข้อมูล

1. ศึกษาเฉพาะนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงในระยะ พ.ศ. 2453 - 2475 ซึ่งในปัจจุบันมีชีวิตอยู่เพียง 32 ท่าน และในจำนวน 32 ท่านนี้ ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ 17 ท่าน และตอบแบบสอบถาม 7 ท่าน เพราะฉะนั้นตัวอย่างจึงมีน้อย
2. ข้อมูลที่สัมภาษณ์ท่านนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอเท่าที่จำเป็น ซึ่งอาจจะทำให้รายละเอียดที่น่าสนใจและมีอีกจำนวนมากต้องลคนออกไป
3. ข้อมูลที่เกี่ยวกับรายได้ อันแสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผู้วิจัยไม่อาจนำเสนอในที่นี้ได้ จึงได้ตัดข้อมูลนี้ออก
4. เนื่องจากตัวอย่างมีจำนวนน้อย จึงไม่เหมาะสมจะเสนอข้อมูลในเชิงสถิติ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ นอกจากผู้วิจัยจะได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ในการค้นคว้าการเขียนและการสัมภาษณ์แล้ว จะทำให้ทราบถึงข้อเท็จจริงที่ว่าแต่เดิมผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมนั้นจะมีได้แต่เฉพาะคนบางฐานะเท่านั้น คือพวกชนชั้นผู้ดีตระกูลสูง แต่เมื่อระบบการศึกษา เปิดกว้างไปสู่สามัญชน โดยเฉพาะมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาความรู้ชั้นสูง ณ ต่างประเทศแล้ว คนทุกฐานะจะมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมด้วยความรู้ ความสามารถมากกว่าชาติกำเนิด นอกจากนี้ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ "การเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 - 7" อาจจะช่วยให้เห็นสภาพสังคมไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลมากน้อยเพียงไร และประการสุดท้ายอาจเป็นแนวทางแก่ผู้สนใจในเรื่องนี้ นำไปทำการศึกษาเปรียบเทียบการเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศหลัง พ.ศ. 2475 ว่ามีการเลื่อนชั้นทางสังคมมากน้อย และแตกต่างจากการศึกษาที่ผู้วิจัยเรื่องนี้ได้ทำไว้เริ่มแต่ พ.ศ. 2453 - 2475 เพียงไร

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

ขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคม เฉพาะผู้ที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงที่ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ในสมัย ร.6 และ ร.7 (พ.ศ. 2453 - 2475) ศึกษาในแง่ของการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือกลุ่มนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงตั้งแต่ พ.ศ. 2453 - 2475 จำนวนตัวอย่างที่ได้มามีจำนวนเท่าที่หา นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงจะยินดีให้สัมภาษณ์

การวิจัยครั้งนี้อาจมีข้อบกพร่องหลายประการ เนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การใช้กลุ่มตัวอย่างน้อยเกินไป เนื่องจากตัวอย่างจำกัด
2. แบบสอบถามที่ส่งไป ไม่ได้รับความร่วมมือตอบเท่าที่คาดหมายไว้
3. ข้อมูลบางประการนำมาเปิดเผยไม่ได้

4. การศึกษาที่เน้นหนักในเรื่องนี้ นับเป็นการศึกษารั้งแรก ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้โดยตรงมาก่อน การนำเสนอข้อมูลตลอดจนการวิเคราะห์อาจจะไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร

การศึกษาเรื่องนี้ได้แยกพิจารณาออกเป็น

1. บทนำ เป็นส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นมาของเรื่อง แนวความคิด ขอบเขต ตลอดจนวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทย และการส่งพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปศึกษา ณ ต่างประเทศ
3. กำเนิดทุนเล่าเรียนหลวง ที่มาของทุน ระเบียบข้อบังคับ แบบแผนวิธีการจัดส่งนักเรียนทุน ผู้ดูแลนักเรียนทุน ข้อคิดเห็นของคณะกรรมการเกี่ยวกับการปรับปรุงระเบียบการของทุน
4. ผลการวิจัย เรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงที่ไปศึกษา ณ ต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2453 - 2475

5. สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถ

การใช้อักษรย่อในเชิงอรรถ มีตามลำดับดังนี้

ก.จ.ช.	หมายถึง	กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
ร.5, ร.6, ร.7	"	เอกสารในรัชกาลที่ 5, รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตามลำดับ
ศธ.	"	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ
ศ.	"	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ
รล.	"	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรมราชเลขาธิการ
ป.	"	เอกสารแผนกเบ็ดเตล็ด
สป.	"	เอกสารส่วนพระองค์
ท	"	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงการต่างประเทศ